

Дем'яненко О. Є.,

Миколаївський національний університет ім. В.О.Сухомлинського, м. Миколаїв

МІЖКУЛЬТУРНА ОСВІТА ЯК СКЛАДОВА ЗАГАЛЬНОЇ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ-НЕФІЛОЛОГІВ

У статті розглянуто питання про міжкультурну освіту як складову загальної фахової підготовки студентів-нефілологів, що сприяє їх успішній професійній адаптації. Розкрито проблему міжкультурної комунікації та важливість міжкультурного підходу в умовах професійної іноземної підготовки.

Ключові слова: міжкультурна освіта, фахова підготовка, міжкультурна комунікація, діалог культур, міжкультурна компетенція.

В статье рассмотрен вопрос межкультурного образования как составляющей общей профессиональной подготовки студентов-нефилологов, что способствует их успешной профессиональной адаптации. Раскрыта проблема межкультурной коммуникации и важность межкультурного подхода в условиях профессиональной иноязычной подготовки.

Ключевые слова: межкультурное образование, профессиональная подготовка, межкультурная коммуникация, диалог культур, межкультурная компетенция.

The article deals with the question of intercultural education as a part of general professional training of students of non-philological specialities that contributes to their successful professional adaptation. The problem of intercultural communication and the importance of intercultural approach in the professional foreign language training is revealed.

Key words: intercultural education, professional training, intercultural communication, dialogue of cultures, intercultural competence.

Постановка проблеми. Навчання іноземних мов на сучасному етапі розглядається як створення умов для усвідомлення відмінностей у рідній та іноземній культурі, виховання толерантного ставлення до представників інших народів, формування кроскультурної грамотності, навичок іноземної міжкультурної комунікації, адже мова має забезпечувати діалог культур.

Новому баченню реалізації принципу "співвживчення мови і культури" сприяли, з одного боку, об'єктивні зміни у світі і, зокрема, активізація "діалогу культур", більш глибоке розуміння полікультурності світу та цінності кожної культури, а, з іншого боку, інтенсивне вивчення "діалогу культур", поява великої кількості кроскультурних досліджень, формування нових, міждисциплінарних наукових напрямів. Саме в діалозі культур пізнається "своя" культура крізь призму "чужої" та утворюється певна дистанція між ними. Відбувається мікродіалог у свідомості, з'являється новий погляд на своє власне існування та на власну особистість, чітко усвідомлюється різниця між рідною та іноземною культурою. Усе це є результатом міжкультурної інтеграції.

На сучасному етапі в світовій педагогіці досить актуальною є концепція полікультурної освіти, яка базується, перш за все, на визнанні полікультурності суспільства, що має різні, але взаємозалежні культурні традиції, що асоціюються з різними етнічними компонентами цього суспільства. Визнання суспільства полікультурним вимагає переосмислення уявлень про культурну цілісність суспільства і відмову від спроб інтегрувати різноманітні етнічні групи, оскільки інтеграція передбачає домінування "більш сильної" культури.

Метою статті є дослідження проблеми міжкультурної освіти як складової загальної фахової підготовки студентів-нефілологів.

Аналіз останніх досліджень. Завдяки дослідженням в області соціолінгвістики (О.С. Ахманова, Л.Б. Нікольський, Ю.Д. Дешерієв та ін) та соціальної психології (Б.Я. Паригін, Л.А. Петровська, Г.М. Андрєєва, І.Н. Богомоллова) стало очевидно, що для повноцінного спілкування іноземною мовою необхідно не тільки володіти мовним матеріалом, але й знати специфічні поняття, властиві певній спільноті, володіти позамовними знаннями, пов'язаними з культурою і звичаями цієї спільноти. Незнання цього позамовного матеріалу є перешкодою в процесі спілкування і викликає непорозуміння через "часткові розбіжності між комунікативно-мовними нововведеннями в наборі знань про світ" [6, с. 10]. Саме тому "включення в програму навчання іноземних мов культурологічних відомостей пов'язано не з прагненням надати навчальному процесу цікавості, а з внутрішньою необхідністю самого процесу навчання" [2, с. 13].

Вочевидь, навчання мови і культури повинно приводити не просто до оволодіння якимись фоновими знаннями, а й до розвитку здатності адаптуватися в нових мовних ситуаціях. Як зазначає М. Байрам, у процесі навчання іноземних мов особливою увагою слід приділяти підготовці того, хто навчається до непередбаченого, замість тренування передбачуваного [9, с. 8]. Так, головним є вміння зрозуміти чужу поведінку і взаємодіяти з представниками іншої культури, володіти іншим набором цінностей. Самостійне дослідження й інтерпретація "чужої" культури дозволяють студентам міркувати про свою культуру, оцінювати її, сприймати і розуміти її з точки зору стороннього спостерігача [9, с. 17].

Це нове розуміння культури знайшло своє втілення у рамках основних положень міжкультурного підходу до навчання іноземних мов. В основі міжкультурного підходу, який є логічним продовженням культурно-рознавчих підходів, лежить ідея про необхідність підготовки майбутніх фахівців до ефективного здійснення міжкультурної комунікації. У методичній науці існують багаточисельні праці зарубіжних дослідників, в яких розробляються ідеї міжкультурного навчання (Е. Kwakernaak, G. Heinrici, Н. J. Krumm, D. Roesler, J. House, F. Schmoee, E. Oksaag та ін), а також роботи вітчизняних дослідників, присвячені питанням навчання іноземних мов в рамках міжкультурного підходу в мовному (І.І. Халєєва, В.П. Фурманова, Н.В. Філіппова, Л.А. Гу-

сейнова, І.В. Трет'якова та ін.) і немовному (Г.В. Єлізарова, О.В. Сиром'ясов, М.Г. Євдокимова, І.Л. Плужник та ін.) вузах.

Аналіз літератури дозволяє дійти висновку про те, що саме міжкультурний підхід є найбільш прийнятним для навчання студентів-нефілологів іноземної мови. Це обумовлено тим, що вузівський курс, носить професійно-орієнтований характер, тому "його завдання повинні переважно визначатися особливостями мовленнєво-комунікативної діяльності в ситуаціях ділової міжкультурної взаємодії. Щодо ділової культури необхідно враховувати міжкультурні відмінності, загальні риси культур для вибору стилю, стратегій і тактик комунікації в кроскультурних ділових ситуаціях" [5, с. 96] і, відповідно, готувати до цього майбутніх фахівців. У свою чергу, саме міжкультурний підхід ґрунтується на вивченні того, як "виявлення в ході кроскультурних та соціокультурних досліджень поведінкових особливостей носіїв різних культур впливає на взаємодію індивідів як носіїв цих культур" [1, с. 198].

Таким чином, здатність аналізувати і порівнювати особливості носіїв різних культур як домінанта міжкультурного підходу стає особливо значущою при підготовці сучасного фахівця-нефілолога, якщо врахувати, що професійна іншомовна комунікація може мати міжкультурне оцінювання. Саме цей ракурс розгляду міжкультурного підходу стає особливо важливим в процесі професійної іншомовної підготовки, при цьому новий освітній, міжкультурний акцент не потребує внесення істотних змін в сформовану систему навчання іноземних мов. Можна обмежити сфери діалогу культур тільки середовищем міжкультурної професійної взаємодії, і в межах цієї сфери робити міжкультурний аналіз, до того ж такий аналіз не потребує спеціальної підготовки студентів. Технології і методики міжкультурного підходу досить прості для оволодіння студентами-нефілологами.

Проблеми, що не вирішені. Формування фахівців вищої кваліфікації до 70-х рр. ХХ ст. характеризувалось в основному їх підготовкою в предметній області майбутньої спеціальності, а сама підготовка студентів-нефілологів носила суто професійно-технічну спрямованість. У навчальні програми того часу включалися предмети гуманітарного циклу, в тому числі й іноземні мови, але "гуманістичні ідеали перебували за межею інтересу, а комунікативні вміння, властиві гуманітарній галузі знань, не були затребувані" [5, с. 52-53]. Навіть активна розробка теорії комунікації, яка розпочалася у ті роки не змінила нічого, оскільки "комунікативна діяльність випускників вузу того часу носила односторонній характер і була обмежена вимогами контакту з представниками виключно своєї країни" [5, с. 57].

Комунікативний підхід до навчання мало сприяв реалізації ідеї співвивчення мови і культури. Програми з іноземних мов для підготовки студентів-нефілологів того часу наочно свідчать про те, що в ході цілеспрямованого процесу акцентувалася виключно професійно-орієнтована підготовка студентів, що, по суті, відбивалося у читанні та аналізі спеціальних текстів, засвоєнні певної кількості термінів. Місця діалогу культур в той період розвитку методики навчання іноземних мов у немовному вузі практично не було. Головною причиною цього є те, що на той момент в мовній освіті ще не було заострення протиріч, які вимагали б зміни освітньої парадигми, зумовили б орієнтацію на навчання мов в умовах діалогу культур.

Глобальні трансформації, що відбуваються в світі з кінця 90-х рр. ХХ ст., сприяли становленню нової парадигми освіти, націленої на формування особистості, яка зможе безболісно функціонувати в полікультурному світі. Це, в свою чергу, може бути досягнуто за умов кроскультурного підходу у процесі викладання іноземних мов і посилення соціально-гуманітарної орієнтованості освіти в цілому за рахунок розширення соціокультурного контексту.

Саме питання про взаємодію і взаємовплив мови та культури стало актуальним в переосмислюванні підходів до навчання іноземних мов взагалі, і навчання їх у немовному вузі зокрема. Так, очевидно, що актуальною є ідея інтеграції компонентів культури в мовну освіту студентів-нефілологів. Незважаючи на те, що вже давно сформувалися передумови для нового міжкультурного підходу до професійної іншомовної підготовки, все ж такі міжкультурна парадигма мовної освіти – тенденція сучасності.

Іноземна мова як навчальний предмет виступає інструментом полікультурного розвитку особистості, яка навчається, сприяє усвідомленню себе як культурно-історичного суб'єкту, який: сприймає історію людства і свого народу в розвитку, відчуває відповідальність за свої вчинки, за свій народ, країну, майбутнє цивілізації; усвідомлює необхідність міжкультурного співробітництва народів у вирішенні глобальних проблем людської цивілізації; визнає цивільні, культурні, мовні права людства, виступає за політичні свободи; виявляє готовність і здібність до співробітництва з іншими людьми у відродженні ідеалів гуманізму, в гармонізації відношень людини, природи й суспільства; здатний виконувати роль суб'єкта діалогу культур [7; 8].

Міжкультурну комунікацію можна визначити як один із соціокультурних елементів, що входять до іншомовної компетентності і є одним із видів міжкультурних відносин. Підкреслюючи важливість взаємодії діалогу культур, в рамках теорії міжкультурної комунікації говорять про "міжкультурну компетенцію", до складових якої відносять також "оволодіння багатствами світової та вітчизняної традиції, цінностями минулого, формування цілісної картини світу та історичної свідомості" [3, с. 204].

Комунікативний рівень міжкультурної комунікації розширює професійне спілкування, оскільки являє собою спілкування за допомогою мови та культурних традицій, які характерні для тієї чи іншої спільноти людей. Проте, міжкультурна комунікація, що збагачує національні культури, явище неоднозначне. Вона може сприяти створенню вторинної мовної особистості, або навіть, як зауважують Л.М. Ніколаєва й А.М. Тимофеев, під час вивчення іноземних мов відбувається формування не тільки "вторинної" мовної особистості, але й "полікультурної" мовної особистості [4, с. 240]. Міжкультурна комунікація також сприяє усуненню протиріччя "свій-чужий", але вона може бути і знаряддям культурної експансії, утискаючи чужу культуру, тому будь-яка комунікація між представниками різних народів і культур вимагає спеціальних знань і умінь.

Варто зазначити, що міжкультурна компетенція, яка формується в процесі міжкультурної комунікації, спирається на інші закономірності, ніж монокультурна, яка відбувається на загальному, добре відомому тим, хто спілкуються, культурному фоні. За умови міжкультурного спілкування спільного для співрозмовників культурного фону немає, але, засвоюючи знання про іншу культуру, співрозмовники активно використовують власні уявлення, уміння та стратегії для розкриття чогось "чужого". Тому рівні міжкультурної компетенції залежать від умінь тих, хто спілкуються, і можуть бути дуже різними.

Висновки. Розглядаючи проблему міжкультурного підходу в умовах професійної іншомовної підготовки студентів-нефілологів, можна дійти висновку, що вузівський процес вивчення іноземної мови можна частково розглядати як міжкультурне спілкування зі всіма його особливостями, оскільки мовна, соціальна і комунікативна компетенції одного з суб'єктів (викладача) завжди більш висока, ніж іншого (студента). Отже, в такому спілкуванні актуалізується поняття міжкультурної компетенції.

В умовах сьогодення щодо підготовки студентів-нефілологів доцільно ставити і вирішувати питання про переорієнтацію процесу навчання іноземної мови з позицій міжкультурного підходу. Тому що саме він дозволить реалізувати сучасні вимоги до зміни сутності й призначення предмета "іноземна мова" у нелінгвістичній освіті, коли для студента іноземна мова стає інструментом діалогу культур і ефективним знаряддям реалізації всіх професійно-комунікативних намірів, пов'язаних із взаємодією з представниками іншої культури, країни.

Література:

1. Елизарова Г. В. Формирование межкультурной компетенции студентов в процессе обучения иноязычному общению / Г. В. Елизарова : Дис. на соис. учен. степ. д-ра пед. наук. – СПб., 2001. – 371 с.
2. Колшанский Г. В. Лингвокоммуникативные аспекты речевого общения / Г. В. Колшанский. // Иностранные языки в школе. – 1985. – № 1. – С. 13.
3. Лапшина И. К., Рогачева Е. Ю., Туманова (Морохова) О. А. Поликультурность современного мира и задачи гуманитарного образования. / И. К. Лапшина, Е. Ю. Рогачева, О. А. Туманова (Морохова) // Проблемы современного языкового образования. Доклады и тезисы докладов на межд. науч. конф. 27-29 марта 2003 г., посвященной 40-летию факультета иностранных языков. – Владимир : ВГПУ, 2003. – В 2-х томах. – Том 1. – С. 201-210.
4. Николаева Л. М., Тимофеев А. М. Языковая личность в контексте культур / Л. М. Николаева, А. М. Тимофеев // Язык. Человек. Культура: Материалы межд. научно-практ. конф. 22 октября 2002 г., Смоленск. – Смоленск : СГПУ, 2002. – С. 239-240.
5. Плужник И. Л. Формирование межкультурной коммуникативной компетенции студентов гуманитарного профиля в процессе профессиональной подготовки / И. Л. Плужник : Дис. на соис. учен. степ. д-ра пед. наук. – Тюмень, 2003. – 335 с.
6. Райхштайн А. Д. Национально-культурный аспект интеркоммуникации / А. Д. Райхштайн // Иностранные языки в школе. – 1986. – № 5. – С. 10-14.
7. Сафонова В. В. Изучение языков международного общения в контексте диалога культур и цивилизации / В. В. Сафонова – Воронеж : Истоки, 1996. – 189 с.
8. Царькова В. Б. Диалог культур: путь от идеи до практики / В. Б. Царькова // Копелевские чтения, 1999. – Россия и Германия: диалог культур.– Липецк, 2000. – С. 30-35.
9. Byram M. Investigation Cultural Studies in Foreign Language Teaching. / M. Byram. – Clevedon : Multilingual Meters Ltd., 1991. – P. 8-17.